

جایگاه انجمن های علمی دانشجویی در سند چشم انداز افق ۱۴۰۴ و نقش آنها در مسیر تحقق دانشگاه تمدن ساز

عباس تیموری آسفیچی ۱

کارشناس انجمن های علمی دانشجویی دانشگاه یزد

چکیده

یکی از اهداف بلند و آرمانی سند چشم انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران احراز جایگاه اول علم و فناوری در ۲۵ کشور منطقه‌ی آسیای جنوب غرب (در افق ۲۰ ساله است و تحقق اهداف چشم انداز در ابعاد علمی ، پژوهشی و فناوری مستلزم سیاستگذاری صحیح و عزم جهاد علمی است که مهمترین رکن برای نیل به اهداف تعیین شده دانشگاه‌ها میباشند که یکی از اصلی ترین ارکان نظام فکری معرفتی تولید دانش می باشد و دانشگاه تمدن ساز افق حرکت دانشگاه های ایران برای دهه های آتی ترسیم می کند که انجمن های علمی دانشجویی در آن به عنوان یک نهاد مستقل جهت انجام فعالیتهای علمی در بدنه دانشجویی به عنوان یک رکن اساسی در راستای تحقق اهداف مطرح شده می باشد و به عنوان هسته های تخصصی نقش اساسی در پیشبرد اهداف علمی و توسعه دانش های نوین و تخصصی در دانشگاه ها را دارند.

که در این رابطه فعالیت بیش از دو هزار انجمن علمی دانشجویی در دانشگاه های کشور بیانگر میزان اهمیت آنها در رشد علمی کشور و ایجاد دانشگاه تمدن ساز می باشد .

در این مقاله سعی بر آن است تا در ابتدا جایگاه انجمن های علمی دانشجویی در سند چشم انداز افق ۱۴۰۴ تبیین شود و سپس به نقش آنها در ساخت دانشگاه تمدن ساز پرداخته شود .

کلید واژه ها : انجمن علمی دانشجویی - سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران - دانشگاه تمدن ساز

۱. teimoury3@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله:

ضرورت رفع نقصان فعالیت های علمی در بدنه دانشجویی و تأکید برگفتمان علم گرایی در سطح فعالیت های دانشجویی و حرکت به سوی دانشگاه تمدن ساز و فرهنگ پرور از جمله رویکردهای اساسی وزارت علوم بوده است. بر این اساس انجمن های علمی دانشجویی محصول یا برآیند پارادایم دانشگاه تمدن ساز و گفتمان علم گرایی در حوزه فعالیت های جمعی دانشجویی است. وسند چشم انداز بیست ساله ایران ۱۴۰۴ را ایرانی تعریف می کند. که به لحاظ علمی در قدرت اقتصادی بایستی رتبه اول منطقه را احراز کند و رسیدن به چنین قلهای الزاماتی را در حوزه های مختلف می طلبد در حوزه آموزشی عالی کشور ترجمان این الزامات در دو راهبرد دانشگاه تمدن ساز و گفتمان علم گرایی به عنوان گفتمان غالب خلاصه شده است. و برآیند این هردو در حوزه فعالیت های جمعی دانشجویی در انجمن های علمی دانشجویی تجلی یافته است [ویژه نامه جشنواره حرکت، ۱۳۸۸، ۲]

بی تردید دانشگاه که اصلی ترین وظیفه اش آموزش، تولید و ترویج پژوهش می باشد در دوران جدید یک رسالت فرهنگی و اجتماعی را نیز بر عهده گرفته است و آن تربیت شهروند جامعه مدنی و آموزش بهتر زیستن در جامعه است. به واقع دانشگاه علاوه بر تربیت متخصص باید شهروند متعهد نیز پرورش دهد. در این راستا نهادهایی همانند انجمنهای علمی، کانون های فرهنگی هنری، و ... در مسیر رسالت جدید دانشگاه تشکیل شده اند و طبعاً انتظار تمدن سازی به این رسالت جدید از انجمن های علمی دانشجویی قابل پیش بینی است که با رسالت ایجاد فضای نشاط انگیز علمی در سطح دانشگاه هم به طور مستقیم و هم غیر مستقیم می توانند در ساختن دانشگاه تمدن ساز نقش آفرین باشند. واژه دانشگاه تمدن ساز مفهوم اختیار شده برای نمایاندن تمام عیار الزامات سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران در حوزه آموزشی عالی کشور خصوصاً در عرصه فرهنگ است به عبارت دیگر اصطلاح دانشگاه تمدن ساز ترجمان ایران ۱۴۰۴ در آموزش عالی است که در آن جمهوری اسلامی با بینش الهام بخش برای جهان اسلام بوده و به لحاظ علمی و اقتصادی رتبه اول را در منطقه از آن خود سازد (زارعی، ۱۳۸۸، ۶۱) بنابراین باید دید انجمن علمی دانشجویی در سند افق چشم انداز چه جایگاهی دارند و در مسیر تحقیق دانشگاه تمدن ساز چه نقشی را ایفا می کنند.

مبانی نظری انجمن های علمی دانشجویی

مبانی نظری اصول و پایه های فکری و بنیادی هستند که اهداف، مأموریتها، راهبردها و برنامه های انجمن های علمی دانشجویی بر پایه آنها شکل گرفته است.

ابلاغ سند چشم انداز ملی توسط مقام معظم رهبری در آبان ماه ۸۲ نقطه عطفی در راهبری و ساماندهی حرکت کلی کشور در جهت اهداف متعالی انقلاب اسلامی بوده و بر اساس این سند یکی از اهداف بلند و آرمانی آن احراز جایگاه اول علم و فناوری در ۲۵ کشور منطقه در افق ۲۰ ساله است به این منظور وزارت علوم در راستای تحقق این هدف بر اساس برآیند پارادایم دانشگاه تمدن ساز و گفتمان علم گرایی به انجمن های علمی دانشجویی یک رویکرد اساسی داشته است. و بر این اساس مهمترین مبانی نظری انجمن های علمی در راستای اهداف فوق به شرح ذیل تعیین می گردد.

۱- رهبر معظم انقلاب در پیام نوروی سال ۱۳۸۷ فرمودند انجمن های علمی و مجموعه های دانشجویی تلاشگر کارهای بزرگی را برای ملت ایران انجام داده اند و آنرا از مصادیق فعالیت های نوآورانه و تحول آفرین یاد نمودند لذا ضرورت توجه به آن و تلاش در راستای تعالی و شکوفا نمودن استعداد های جوانان دانشجویی که عمده اوقات فراغت خود را در راه فعالیت علمی صرف می کنند اهمیت بالایی دارد

رئیس جمهور محترم در دانشگاه علم و صنعت در جمع دانشگاهیان اشاره فرمودند: که تشکلهای دانشجویی به ویژه انجمن های علمی از مصادیق سازندگی، خودسازی، اتکا به نفس می باشند و در جایی دیگر اشاره داشته اند تحقق گفتمان علم گرایی با حمایت از انجمن های علمی دانشجویی محقق می گردد لذا ضرورت توجه جدی به آن احساس می شود

۲- تمدن اسلامی ایرانی کشور کهن و ریشه دار ایران از مهمترین، قدیمی ترین و پویاترین تمدن های بشری پیشی گرفته علم و دانش بوده است. لذا احیای ایرانی که بتواند به لحاظ تمدنی الهام بخش برای جهان باشند در مرحله اول از گذرگاه تقویت مبانی و حمایت از فعالان این عرصه حاصل می شود انجمن های علمی دانشجویی نیز در این میان سهم بسزایی در تقویت مبانی فکری و تعمیق و گسترش فرهنگ پژوهش که نهایتاً بسترساز رشد و ارتقاء علمی است دارند (زارعی، ۱۳۸۸، ۶۳)

ب) ضرورت وجود انجمن علمی دانشجویی

باتوجه به این که در شرایط امروزی که با گذار از جامعه سنتی به جامعه نوین روز به روز شکاف بین نهادهای رسمی و غیر رسمی جامعه بیشتر می شود ضرورت ایجاد یک نهاد مستقل برای سامان بخشیدن به امور پژوهشی آموزشی و صنفی در هر رشته ای مستقل از دخالت های سیاسی و سلیقه های فردی و گروهی خاص پیش از پیش احساس می شود چرا که این نهادها دارای

کارکردهای آموزشی - پژوهشی صنعتی خاص هستند که هیچ یک از نهادهای رسمی - غیر رسمی وجود در جامعه قادر به ایفای آنها نیستند (عبداللہی، ۱۳۷۸، ص ۵)

تاریخچه انجمن های علمی دانشجویی

۱- دوره احساس نیاز :

قدمت واقعی این دوره را می توان از بدو تأسیس دانشگاه در کشور برشمرد. چرا که احساس نیاز به فعالیت و تجربه علمی در کنار علم آموزی به صورت کار جمعی همواره یکی از فعالیت های زندگی دانشجویی و جوانی است که محدود به دوره و زمانه خاصی نیست و با نگاهی هر چند مختصر به روند پرشتاب توسعه جامعه دانشگاهی در ایران میل و پیگیری محملی برای انجمن فعالیت های خود جوش و جمعی را به وفور می توان در صفحه صفحه تاریخ دانشگاه در ایران دید. البته در پس نام های متفاوت و اشکال گوناگون اما با توجه به مراد خاص از این واژه در حال حاضر فکر، اندیشه و مطالبه راه اندازی مجموعه ای رسمی و متشکل و دارای ساختاری متوازن در سراسر کشور که در دهه هفتاد به وقوع پیوست در پی آن پدید آمد که حرکت های توسعه گرا و خیز همه جانبه نهضت تولید علم بعنوان یک مطالبه و خواسته فراگیر در سطح ملی از سوی نخبگان علمی کشور در حال پیگیری همه جانبه بود و در این میان طبقه دانشجو نیز به عنوان یکی از پیشگامان و پیشروان این تحول بنیادین در فکر در انداختن طرح نو برآمد که خواسته تمرین شده با موفقیت در طول چندین دهه گذشته بود که به عنوان یک خواسته سازمان یافته و سراسری جلوه گری می کرد. از دیگر سو میل و اشتیاق به سمت ایجاد ساختارهای جدید، قانونمند و کارکرد مدار نیز از جریان های فعال دوره احساس نیاز می باشد .

۲- دوره تأسیس: (۷۷-۷۹)

در این دوره خواسته راه اندازی مجموعه نظام مند و برآمده از بطن جریان اصیل و مشتاق دانشجویی در عرصه پرنشاط علمی شکل فراگیر و جدی به خود گرفت و تلاش ها و جنبش های وسیعی از سوی افراد و گروه های نخبه، پیشگام دانشجویی در حیطه شکل دهی و ساختار سازی تشکلی علمی و سراسری در مجموعه دانشگاه های تحت پوشش وزارت علوم آغاز شد. که در نهایت ثمره ی این پیگیری های مجدانه و برخوردار از یک احساس نیاز واقعی و میمون به نتیجه رسید و آیین نامه تشکیل و راه اندازی انجمن های علمی و دانشجویی کشور در سال ۱۳۷۸ به تصویب و ابلاغ سراسری در مجموعه دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی کشور رسید.

۳- دوره شکل گیری و هویت سازی: (۸۰-۸۳)

در این دوره که هم زمان با دوره جریان های متلاطم دانشجویی و تأسیس انواع کانون ها و اتحادیه ها و مجامع دانشجویی بود مؤسسين و طلايه داران انجمن های علمی دوران سخت و پرفراز و نشیبی را طی نمودند.

این مجموعه نو پا در این برهه تاریخی با چالش و تنگناهای متنوعی روبرو شدند که اثبات سودمندی، جلب توجه و گرایش دادن میل دانشجویان انزواطلب و فردگرایی طبقه نخبه علمی، پذیرش اجتماعی در میان گروه ها و طبقات مشکل پسند جامعه دانشگاهی، توسعه سریع ساختاری در فضای پرقبب تشکل های دانشجویی و کانون های متنوع دانشجویی در حال شکل گیری، جذب منابع مالی و حمایتی، ... بخشی از مسایلی بود که ایشان باید مبادرت به حل آنها و تحکیم و ثبات موقعیت خود می نمودند. که الحمدلله با مجاهدت، سخت کوشی و برنامه ریزی صادقانه و همراه با نیت خیر و برخاسته از نیاز واقعی دانشجویان موفق به نیل این مقصود شایسته گردیدند و موقعیت عالی و همراه با اقتدار حاضر انجمن های علمی مرهون آن همیت های بی ریا و خداجویانه است.

۴- دوره بالندگی و شکوفایی: (۸۴-۸۶)

این دوره سرشار از موفقیت که همزمان با شکل گیری جریانی پویا و تحول آفرین در مجموعه انجمن های علمی بود و در حالی که بسیاری از مجموعه های دانشجویی موازی این تشکل علمی به خاطر ضعف بنیادی در شاکله ساختاری و ناموس بودن اهدافشان با خواست و میل قاطبه جامعه دانشجویی و مقطعی بودن کارکردها و ... رو به افول و خاموشی از درون نهادند. با شاخص ها و علایمی چون جلب اعتماد عمومی وسیع مسئولین، کسب پختگی و ترتیب دادن پشتوانه محتوایی غنی و لبریز شدن از نیروهای کارآمد و پرتوان، اقبال کم سابقه اقشار مختلف دانشجویی و غیره شروع به خودنمایی و تجلی خورشید وارد نمود که کسب رتبه های ممتاز متوجه در سطوح مختلف دانشگاهی و کشوری، درخشش بی سابقه اعضا و برون دادهای آن در جشنواره ها و مسابقات منطقه ای و سراسری، انسجام روز افزون تشکیلاتی، کسب موقعیت های ممتاز در سطوح مجامع و اتحادیه های علمی کشوری، تبدیل شدن به یکی از قطب های تشکیلاتی و کارکردی در سطح انجمن های علمی کشور، جلب نگاه ویژه همراه با تحسین و تکریم بی سابقه انجمن علمی دانشجویی دانشگاه در سطح حوزه مدیریتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از نمودهای و شواهد غیرقابل انکار می

باشد در این مرحله خطیر انجمن های علمی سعی بلیغ بر آن داشته اند تا با استفاده و تقویت روزافزون نقاط قوت و کاستن و حذف بیش از پیش نقاط ضعف بر اقتدار و شایستگی هر چه بیشتر خود بیفزایند و با دادن شتاب سازنده، عقلانیت و تعهد انسان ساز در مسیر وظیفه بزرگ و تاریخی و غرورآفرین خود یعنی تبدیل شدن به نمونه‌ی واقعی دانشگاه تمدن ساز - اسلامی که یک هدف ملی و ایمانی گامهای اساسی و بنیادی بردارند و انشالله با روشن بودن افق پرافتخار آینده بزودی زود انجمن‌های علمی دانشجویی یکی از ارکان اصلی و تأثیرگذار تحقق این آرمان گرانقدر خواهد بود. (قربانی، ۲۰، ۱۳۸۸)

جایگاه انجمن های علمی در سند افق ۱۴۰۴

انجمن علمی دانشجویی نهاد مستقلی است که از بهم پیوستن یا اجتماع آگاهانه و داوطلبانه دانشجویان یک رشته علمی پدید می آید. تا از طریق تعامل آراء خردمندان و به دور از سلطه بتواند صاحبان هر تخصص زمینه لازم را برای پیشبرد علم تنظیم و ترویج اصول و قواعد علمی یا اخلاقی و فعالیت و پیوند علمی در آن رشته علمی فراهم نماید. (زارعی - ۱۳۸۸-۱۹)

بی تردید تلاش برای برنامه ریزی کلان و خرد مهمترین وظایف دستگاهها و سازمانها در عصر حاضر است. از طرفی نگاه علمی، بررسی همه جانبه با آینده نگری و برنامه ریزی دقیق از جمله ویژگی های اقدامات و برنامه های دانشگاهی به شمار می رود. در فعالیتهای انجمن های علمی دانشجویی به سبب ارتباط با ذهن، روان، اندیشه، تخصص این ویژگی ها بیشتر جلوه گر است و برای زمینه سازی و وصول به مراتبی از رشد و تعالی علمی، چاره ای جز اقدامات سنجیده و گام های برنامه ریزی شده است. وزارت علوم تحقیقات و فناوری به عنوان سیاستگذار مجامع، مراکز دانشگاهی، و وزارتخانه به منظور تحقق بخشی به اهداف کلان خود در نیل اصول مندرج در سند چشم انداز توسعه بیست ساله در کشور و اقدامات اساسی بسیاری را به عمل آورده است و در اجرای این رویکرد بنیادی معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم از مهرماه ۸۴ عنایت ویژه ای را به امور انجمن های علمی نشان داده از اینرو تقویت و توسعه فضای تفکر و نشاط علمی در بیان دانشجویان مستعد و توانمند در جهت بالندگی علمی و فرهنگی دانشگاه را بر سرلوحه امور قرار داده است.

تحول بشر و توسعه چشمگیر علم و فناوری، به اندازه ای که در جهان امروز با همه ابعاد آن می بینیم مرهون تلاش و جد و جهد خلاقانه و خستگی ناپذیر انسانهای کوشا و خلاق بوده است که وجه همت خویش را بر نوآوری علمی، فنی و فرهنگی برای بهبود کیفیت زندگی بشر قرار داده اند. در این میان ایرانیان در سایه نبوغ، خلاقیت و آفرینندگی خویش در برهه هایی از تاریخ خوب درخشیده اند و به درستی سهمی سبز را در گسترش و انتقال علم و دانش و آفرینش تمدنی دست یازیده اند. تاریخ پرافتخار ایران زمین روشن از چهره های برجسته علمی است که نه تنها فخر این ملک و ملت بوده و هستند بلکه به علت نقش و جایگاهی که در تاریخ و گسترش علم و دانش د جهان داشته و دارند مایه افتخار جهان بشری هستند. بر تارک تاریخ این سرزمین همواره نام دانشمندی چون زکریای رازی، خیام، ابن سینا، خوارزمی، ابوریحان بیرونی و ... دهها بلکه صدها دانشمند بزرگ دیگر میدرخشد. عالمی که در پرتو روح آفرینندگی و پرشگر ایرانی خود، جامعه بشری را در دستیابی به علم و دانش عظیم و گسترده که اکنون اختیار دارد یاری رسانده اند. امروزه بار دیگر، به زعم چند سده دوری از فروغ اندیشگی و اندیشمندی انسان ایرانی، جوان ایرانی با آگاهی زمانه و حساسیت به جایگاه و مقام خویش و دریافت این حقیقت که آنچه در این چند سده پیش گذشته است، نه کافی بوده و نه شایسته و سزاوار مردمان این مرز و بوم بلکه جایگاهی رفیعتر و سهمی بیشتر و مقامی بالاتر در کسب علم و دانش و رفاه و آسایش و امنیت در خور این ملت است. بنابراین نسل آگاه و فرهیخته ایران امروزه وجه همت خویش را کسب سهمی در خور از تولید علم و دانش و فناوری نوین برای به خدمت گرفتن و در راستای ارزشهای متعالی و پویای خویش است و انجمن های علمی دانشجویی به عنوان حرکتی و بروز شایستگی های جوانان به صورت روشن، تحقق بخشیدن به سند چشم انداز توسعه علمی، فرهنگی و سیاسی اقتصادی و اجتماعی کشور و سند دانشگاه تمدن ساز شکل گرفته و توسعه و گسترش یافته اند. (ویژه نامه حرکت، ۱۳۸۸) و جهت توسعه و تکامل مسیر انجمن های علمی در سند چشم انداز، توسعه و ترویج علم گرایی به عنوان گفتمان مسلط فرهنگی در دانشگاهی را به عنوان یکی از اهداف اساسی خود قرار داده است و راهبردهای متعددی از جمله، تحقق شعار در هر رشته یک انجمن علمی، حمایت مستمر از انجمن های علمی، تقویت زمینه های مطالعه و تثبیت علمی و دانش محوری دانشگاهها، ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی به سوق دادن بودجه های پژوهشی دانشگاهها به سمت انجمن های علمی دانشجویی، ایجاد جایگاه استاد و مشاور، برای انجمن های علمی و توسعه زیربنای فعالیت انجمن های علمی را مورد توجه قرار داده است و لذا از آنجا که یکی از اهداف بلند و آرمانی سند چشم انداز احراز جایگاه اول علم و فناوری در ۲۵ کشور منطقه در افق ۲۰ ساله می باشد. جایگاه و نقش انجمن های علمی دانشجویی می تواند در مسیر رشد و توسعه آن مؤثر باشد. به طوری که در راستای تحقق این سند بر اساس آخرین آمار ۷۷ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی که تحت نظر وزارت علوم می باشد تعداد ۲۲۱۴ انجمن علمی دانشجویی به ازای هر رشته

توسط دانشجویان د رانشکده ها دایر شده و مشغول به فعالیت می باشند. و پدیده رشد ۳ برابری انجمن های علمی دانشجویی که از تعداد ۶۴۰ واحد در سال ۸۴ به تعداد ۲۲۱۴ واحد در سال ۸۸ افزایش یافته است.

نقش انجمن های علمی دانشجویی در مسیر تحقق دانشگاه تمدن ساز

انجمن های علمی دانشجویی د رانشگاه ها به عنوان هسته های تخصصی ای شناخته میشوند که نقش اساسی در پیشبرد اهداف علمی و توسعه دانش های نوین و تخصصی در دانشگاهها دارند. خلاقیت و نوآوری در این انجمن ها حرف اول را می زند و رشد کمی و کیفی آنها می تواند کمک مؤثری به فضای با نشاط و پویای علمی در محیط دانشگاهها بنماید. و در این رابطه فعالیت بیش از دو هزار انجمن علمی در توسعه سند چشم انداز افق ۱۴۰۴ و تحقق دانشگاه تمدن ساز مفید و مؤثر میباشد.

امروزه مهم ترین کانون های دانش در جوامع مختلف، عنوان دانشگاه به خود گرفته اند. دانشگاه های امروزی بیش از هر زمان دیگری به نهادهایی تبدیل شده اند که علاوه بر کارکردهای علمی، دارای نقش های جدی و تأثیرگذار اجتماعی، فرهنگی و تمدنی هستند.

دانشگاه به عنوان یک نهاد پیچیده فرهنگی و کانونی مهم، به انتظام اخلاقی و اجتماعی جامعه کمک می کند و در جهت بهبود کیفیت زندگی و حفظ و پویایی و نشاط جامعه برای خود مسئولیت هایی قایل است. این نهاد بزرگ اجتماعی و فرهنگی به ویژه در عرصه علم و فناوری، جامعه را برای تسلط بر رویدادهای مهم آینده توانمند و مهیا می کند (ذاکر صالحی، ۱۳۸۴: ۱۰) می توان سه کارکرد اصلی برای دانشگاه ها قائل شد که عبارتند از:

۱- تولید دانش (پژوهش)، ۲) انتقال دانش (آموزش)، ۳) اشاعه و نشر دانش (خدمات).

۲- از میان این سه کارکرد، تولید دانش مهم ترین کارکرد اصلی، به طور همزمان عامل تغییر در جوامع نیز هستند زیرا تولید دانش، فناوری نو را ممکن می سازد و رشد و گسترش فناوری نوین چهره جامعه را روز به روز از نو می آراید. دومین کارکرد اصلی دانشگاه، انتقال دانش تولید شده به نسل های جوان به منظور تربیت دانش آموختگان فرهیخته و تربیت نیروی انسانی متخصص برای جامعه است.

دانشگاهها در جوامع صنعتی نوین نه تنها عامل اصلی تحولات عامل اصلی تحولات علمی و فناوری در بخش های اقتصادی تولید (صنعتی و کشاورزی) و توزیع (بازرگانی) و پشتیبانی (خدمات) هستند بلکه منشأ نوآندیشی و جنبش های اجتماعی - فرهنگی در مناسبات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه نیز هستند از سوی دیگر، دانشگاه ها به طور همزمان تأمین کننده نیروی انسانی متخصص برای بخش های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هستند. سومین کارکرد مهم دانشگاه یعنی اشاعه و نشر دانش در جامعه تنها توسط نیروی انسانی ممکن است (اجتهادی، ۱۳۷۷: ۴۱)

با بررسی کارکردها و رسالت دانشگاه مشخص می شود که شالوده های تمامی ویژگی ها و مشخصه های تمدن به خوبی در کارکردهای دانشگاه دیده می شود. بنابراین در صورتی که دانشگاه به رسالت خودآگاهی داشته و به وظایف و کارکردهای خویش به خوبی عمل کند، می تواند سازنده تمدنی پویا و مستحکم باشد.

اگر کشوری بخواهد صاحب تمدن شود یا آگاهانه به تمدن سازی اقدام کند لازم است در جهت اهداف تعیین شده به صورت فعال و در قالب برنامه های بلند مدت و کوتاه مدت، فرهنگ سازی، ساختار سازی حرکت کند. در این راستا یکی از بخش های بسیار مهم و تأثیرگذار دانشگاه ها هستند. دانشگاه، فرهنگ عمومی کشور را متناسب با تمدن ترسیم شده در همه ابعاد آن و تعریفی که از تمدن ارائه شد، می سازد. و بالنده می کند. این بالندگی در برونداد دانشگاه به صورت خرده فرهنگ ها در حوزه های مختلف صنعتی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دیده می شود سپس همه اینها از مجرای فرهنگ عمومی در دراز مدت تمدن را محقق می سازند.

از طرفی دانشگاه ها علاوه بر شکل دهی و بازتولید تمدن ها، در پویایی و استمرار آنها نیز نقش اساسی ایفا می کنند دانشگاه در روند اجتماعی کردن، فرهنگ را به سطح عمومی جامع انتقال می دهد. در این انتقال، ملت هویت خود را به دست می آورد، ملت بی هویت، ملتی بی ریشه است و خود را در کوران حوادث روزگار گم کرده، مسخ می شود، به راحتی مرعوب بیگانگان می گردد در کشاکش تهاجم فرهنگی استحاله شده و تمدن خود را از دست می دهد دانشگاه به جامعه هویت می دهد و در مسیر این هویت سازی، حرکت، تلاش و میل به خودکفایی در او ایجاد شده، خلاقیت خود را به کار گرفته و از مسیر کارافرینی توسعه پایدار فراهم می شود بر مدار این توسعه پایدار است که تمدن فراهم شده استمرار می یابد و مدام پویا و بالنده حفظ می شود (خرمشاد، آدمی، ۱۳۸۸، ۱۷۴ و ۱۷۵)

دانشگاه تمدن ساز

ضرورت ها و شرایط متفاوت عصر جدید موجب شده تعاریف تازه‌ای از دانشگاه در قرن ۲۱ توجه نظریه پردازان و استراتژیست ها را به خود جلب کند. نمای کلی این تحولات از پیوند میان فرهنگ و آموزش عالی حکایت می‌کند. بر این اساس نقش های تازه‌ای بر دوش دانشگاه ها قرار داده شده، زیرا نقش و وظیفه دانشگاه علاوه بر تولید علم و فناوری، به حوزه هایی از قبیل حفظ و تقویت نقاط قوت فرهنگی، پیشبرد نوآوری فرهنگی، مدیریت تحول در فرهنگ و گفتگوی بینا فرهنگی، چه در خود فرهنگ رسمی، چه میان فرهنگی رسمی و دیگر خرده فرهنگ های کشور و نیز میان فرهنگ ملی و فرهنگ های فرا ملی و بین المللی، گسترش یافته است. دانشگاه همچنین این توانایی را دارد تا مانند پلی میان فرهنگ انسان مدار و فرهنگ تکنولوژیک که دومی خصیصه آکادمی در غرب و دیگری ویژگی دانشگاه در شرق و دنیای سنتی است عمل کرده و شکاف میان آنها را با انسان مدارتر کردن آکادمی، علم و دانش و فناوری از طریق قطعی تر کردن دانشگاه شرقی، کاهش داد.

این اندیشه نیازمند توجه دانشگاه به وظایف خود در تمامی عرصه های تمدنی است یعنی با وسعت نظر هم ضروریات تکنولوژیک تمدنی را پیگیری کند و هم الزامات فرهنگی و انسانی آن را از نظر دور ندارد. دانشگاه می تواند همین نقش را در هر چه نزدیک تر ساختن فرهنگ آکادمیک و فرهنگ عامه مردم بر عهده بگیرد. به این ترتیب، دانشگاه ها با ایفای نقش های متفاوت، متنوع و تعیین کننده خود در بعدی جهانی، به عنوان نگاهدارنده، انتقال دهنده، تقویت کننده و نوآور در عرصه فرهنگ بازوی قوی‌ای برای اجرای مداوم زیست جهانی یک تمدن به شمار می‌روند اعتلای ایران اسلامی و تحقق اهداف سند چشم انداز از مسیری جز دانشگاه تمدن ساز ایرانی اسلامی نمی‌گذرد و ایران در عصر انقلاب اسلامی نمی تواند تمدن ساز نباشد قطعاً یکی از برجسته ترین و مهمترین وعده‌های انقلاب اسلامی وعده شیوه و سبک زندگی جدیدی غیر از شیوه و سبک غالب غربی در زندگی بوده است این شیوه، سبک تمدن نوین اسلامی - ایرانی است که در آن هم به ساحت مادی انسان توجه جدی می‌شود و هم به ساحت معنوی آن یا با تمدنی که صرفاً بر مادیات استوار شده کاملاً متفاوت است به همین جهت ایران اسلامی در تعامل با غرب و رابطه دنیای مادی و ماده زده و حتی استفاده از دستاوردها و فناوری غربی، چاره‌ای جز طراحی یک چارچوب متقن و مستحک خود بیناد یعنی یک تمدن درون زا و خودجوش، به عبارت دیگر یک تمدن نوین ایرانی - اسلامی ندارد. در این روند تمدن سازی نقش دانشگاه بی بدیل و انکار ناپذیر است. (فرشاد، ۱۳۸۸، ۱۷۵)

دانشگاه تمدن ساز به عنوان نهاد متولی آموزش عالی در کشور دو دسته اهداف کلی را دنبال می‌کند: دسته نخست اهدافی است که ثبات و تثبیت علم و تمدن را در دانشگاه و از طریق آن پیگیری می کند حفظ ارزش های مورد انتظار از یک دانشگاه تمدن ساز ایرانی - اسلامی، تثبیت علم و ثبات دانشگاه را در پی دارد. در این حالت است که دانشگاه می‌تواند کار ویژه اصلی خود یعنی تولید علم را محقق سازد و به مرزهای آن عمق بخشیده و آن را گسترش دهد. با حذف عمل از دانشگاه؛ دانشگاه دیگر اساساً نه دانشگاه است و نه می‌تواند تمدن ساز باشد. اما دیگر هدف دانشگاه تمدن ساز حرکت در جهت پیشرفت؛ تکامل، توسعه و ترقی است. نوآوری در حوزه بصیرت و علم به منظور گسترش ظرفیت های تمدنی است. پیشرفت نیز در ظرفیت سازی بیشتر دانشگاه مطابق با نیازهای روز؛ نهفته است ترسیم نقشه جامع علمی و فرهنگی و نیز سند چشم‌انداز با این هدف صورت گرفته که دانشگاه و مراکز علمی - فرهنگی کشور پیوسته عملکرد را به ظرفیت نزدیک کنند و پیوست ظرفیت را ارتقاء دهند.

به این ترتیب، دانشگاه تمدن ساز، دانشگاهی دانش محور و علم گراست این دانشگاه در جستجوی ایجاد جهش و جنبش در علم و تولید آن است. در این راستا هم جنبش نرم افزاری لازم است. هم انقلاب فناورانه و سخت افزاری. جنبش های نرم افزاری تسهیل کننده حرکت تمدن سازی و روان کننده موتور سخت افزاری و به نوعی هدایت بخش آن به سمت افق تمدنی هستند در این مسیر همواره خردگرایی، عقل باوری و دانش محوری از ستون های اصلی تمدن های مختلف بوده و با اوج و افول آگاهی و معرفت انسانی نسبت به خدا، خود، هستی و طبیعت یا به عبارت بهتر خداشناسی، هستی شناسی، معرفت شناسی و انسان شناسی تمدن ها ظهور یا افول کرده‌اند. تمدن بزرگ اسلامی - ایرانی نیز از این قاعده مستثنی نیست گفتمان علم محوری آغازی بنیادین برای گفتمان تمدن ساز انقلاب اسلامی و دانشگاه تمدن ساز ایرانی اسلامی است.

دانشگاه تمدن ساز دانشگاهی گفتمان ساز در پاسخ به ابهامات هویتی فرهنگی و تمدنی نضج گرفته از اوضاع متغیر بین المللی و شرایط داخلی در عصر جهانی شدن است، گفتمانی که بتواند عامه مردم در داخل سرزمین اسلامی - ایرانی را حول محورهای اساسی و بنیادین هویت بخش شان جمع کند و عرصه‌ای فراهم سازد تا همگان در آن در طی تعاملی مثبت و سازنده به بازی زندگی و تکامل آن بپردازند. ساختن این زمین بازی و تعیین قواعد و معیارهای حاکم بر آن بر عهده قشر دانشگاهی به عنوان کانون فکر و نظریه پرداز تمدنی است.

دانشگاه تمدن ساز نه تنها دارای نقش و کارکردی درون اجتماعی در پروسه تمدن سازی است بلکه عنصر تعیین کننده‌ای در رقابت تمدنی در عرصه بین المللی و جهانی نیز محسوب می‌شود دانشگاه تمدن ساز به عنوان مغز متفکر تمدن نوین ایرانی - اسلامی در حال شکل گیری و رشد باید بتواند در تمامی ابعاد و زمینه ها با سایر تمدن ها به رقابت بپردازد، لازمه چنین امری نوبه نو شدن، مستمر و قبل از آن، آگاهی به این رسالت عظیم است تمدن مقوله‌ای پویا، بسیار پرتحرک پرتحول و دائماً در حال تکامل است. نمی توان و نباید از رقا عقب افتاد. عقب افتادگی آغاز مرگ هر تمدن، به خصوص در جهان کنونی است. در چنین شرایطی نقش دانشگاه در تمدن سازی و رقابت تمدنی بیش از هر نهاد، ساختار و مؤسسه دیگری است. علاوه بر این دانشگاه تمدن ساز، زمینه ساز تعالی جامعه برای نیل به مقصود نهایی است.

برانگیزاننده عنصر ذهنی به عنوان عنصر تکامل بخش و غیر ملموس برای گذار از زندگی مجازی به زندگی حقیقی و پایدار است. در این طریق، دانشگاه تمدن ساز با تبیین و تشریح دقیق مأموریت نهایی انسان ابتدا جامعه دانشجویی و دانشگاهی و سپس عموم جامعه را به خودآگاهی رسانیده و به سوی اهداف والای تمدنی تعیین شده هدایت می کند.

نتیجه گیری

با توجه به مباحثی که ارائه گردید مهمترین هدفی که در سند چشم انداز مطرح شده این است که کشور ایران از لحاظ علم و فناوری باید جایگاه اول در سطح منطقه را بدست آورد و از آنجا که علم و فناوری به عنوان اصلی ترین محورهای توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و رفاهی جوامع انسانی می‌باشد. توجه بیشتری به آن می‌تواند ما را به هدف خود نزدیکتر سازد و با توجه به اینکه دانشگاه به عنوان یکی از کانون های علم، دانش، و فرهنگ که وظیفه اش تولید تبیین و تعمیق علم، معرفت و فرهنگ است از مهمترین مراکز تأثیرگذار در شکل گیری و رشد هر تمدنی است. تا بدان حد که می توان ادعا کرد دانشگاه ها به عنوان ستون های برپادارنده هر جامعه هستند. و انجمن های علمی دانشجویی در دانشگاه ها به عنوان هسته های تخصصی می باشند که نقش اساسی در پیشبرد اهداف علمی و توسعه دانش های نوین ایفا می کنند. و رشد کمی و کیفی آنها می تواند کمک مؤثری بر پویایی علمی در محیط دانشگاه بنماید، بنابراین انجمن های علمی دانشجویی قابلیت شکوفایی و نوآوری در حوزه های علمی را دارند و توجه بیشتر به آنها می تواند درجهت رشد و بالندگی علمی کشور موثر باشد.

منابع:

- آدمی، ابرقویی، ع(۱۳۸۷) درآمدی بر دانشگاه تمدن ساز اسلامی، انتشارات دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
- اجتهادی، م (۱۳۷۷) تحلیلی بر توانمندی ها و کاستی های نظام آموزش عالی در ایران فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، دوره .. شماره ۱۷، صص ۹۵ و ۸۵.
- صانعی پور، م (۱۳۸۵) «تجزیه و تحلیل فاصله در دستیابی به جایگاه اول علم و فناوری در منطقه» مجموعه مقالات همایش ملی سند چشم انداز، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- خرمشاد، م، (۱۳۸۵) دانشگاه تمدن ساز، سند اهداف و راهبردهای معاونت فرهنگی وزارت علوم، چاپ دوم، تهران، دفتر برنامه ریزی اجتماعی.
- خرمشاد، م، آدمی، ع (۱۳۸۸) انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن ساز، دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن ساز، فصلنامه تحقیقات فرهنگی بشماره ۶.
- زارعی، ف- منقی، ا، حسینی. ع (۱۳۸۸) راهنمای فعالیت های انجمن های علمی دانشجویی، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- قربانی، سیمین (۱۳۸۸)، نگاهی نو، انتشارات قاف مشهدالرضا.
- ویژه نامه انجمن های علمی (۱۳۸۸) - شماره ۱
- ویژه نامه انجمن های علمی (۱۳۸۸) - شماره ۲
- مجموعه مقالات نخستین سمینار آسیب شناسی انجمن های علمی دانشجویی در ایران، (۱۳۸۵)، معاونت دانشجویی فرهنگی دانشگاه شهر کرد